

Babuška

Tog je jutro P. K. odlučila da njezinim klijentima više neće trebati građevinska dozvola. Neće je tražiti. Gradit će bez dozvole. Bilo je to jednostavno rješenje višegodišnje borbe s težinom u želudcu, čvorom u prsima i nemirnim udovima koji su je pratili kroz svaki radni zadatak. Plima anksioznosti postojano je rasla iz dana u dan pod privlačnim silama vijesti iz zemlje, nerijetko koncentriranim oko još jedne afere devastacije prostora od strane još jednog lokalnog šerifa koji je odlučio djelovati u skladu s vlastitim pravilima.

DIVNA ANTIČEVIĆ Godinama se borila s nemoći koju je osjećala. Potpisivala je peticije, izlazila na ulice, ostavljala komentare na javnim savjetovanjima, marljivo sudjelovala u radu strukovnih udruženja i društava. Poštivala je zakone do zadnjeg slova i nerijetko provela mjese-

ce dopisujući se s javnim službama u pokušaju da odgonetne kako ispravno postupiti. Kada bi je netko upitao: – A je si li probala... – mirne je duše mogla potvrdno odgovoriti bez da odsluša rečenicu do kraja. Prekrižila je sve stavke na popisu građanske participacije, ali se i dalje osjećala očajno. Dovoljno je dugo radila da bi znala da je ideja zlatne prošlosti, kad je sve bilo divno i krasno, iluzija. Isto tako je znala da je svatko nekad u povijesti čovječanstva barem jednom pomislio da sve ide samo nagore. Znala je da su neke stvari bolje, a neke nisu. Znala je da društvo čine ljudi, korupcije će uvijek biti. Začudo, od toga joj nije bilo ništa bolje.

Očito joj je pristup bio pogrešan kada nije dovodio ni do rezultata ni do osobnog zadovoljstva. Ipak, nisu je revizija postupanja tijekom dvadesetpetogodišnje karijere ili logično seciranje problema s kojima se suočavala doveli do kontroverznog zaokreta. Zapravo, njezina je podsvijest očito odradila sav težak posao jer se jednostavno probudila s idejom gradnje bez dozvole kao novom nepobitnom činjenicom, kao da se probudila s novom bojom očiju. Nije ni na sekundu preispitala ovu promjenu paradigme i mirno je i hladno bez previše uzbuđenja krenula u implementaciju. A im-

plementacija nije bila tako jednostavna kao što se u prvi mah činilo. Prvo je trebalo definirati koji uvjeti moraju biti ispunjeni da bi projekt uopće konkurirao za gradnju bez dozvole. To je možda bio i najlakši dio jer već je godinama imala kodeks ureda, strukovna pravila koja su morala biti ispoštovana, da uopće prihvati rad na novom objektu. Zatim je trebalo ustanoviti koje su to situacije u kojima država zaslužuje da ju se bez imalo grižnje savjesti zaobiđe. Uspjela je identificirati neka opća pravila – šutnja administracije, nepostojanje relevantnih planova zbog probijenih zakonskih rokova, neujednačenost u postupanju. No ipak je bila svjesna da će tu trebati detaljno analizirati slučaj po slučaj. Naposljetku, trebala je i na neki način oglasiti ovaj pristup radu budući da bi objavljivanje na sva zvona privuklo pretjeranu pažnju i uzrokovalo brzi krah njezina novog sustava. Nakon mnogo razmišljanja odlučila je to suptilno iskomunicirati na *web* stranicama ureda, tako da je u poglavlje *Vizija i misija* na kraju dodala kriptičnu i rubno legalnu rečenicu: *Ako se vaše vrijednosti podudaraju s gore navedenima, možemo vam omogućiti bržu realizaciju vašeg projekta*. Detalje će morati objasniti uživo.

U početku se ništa nije događalo. Radni zadatci izmjenjivali su se u svom uobičajenom ritmu. Nije to bilo iznenađujuće. Većina poslova dolazila joj je preko preporuka i radilo se o ljudima koji su se oslanjali na njezinu reputaciju pažljive, precizne, beskonačno strpljive legalistkinje. U toj atmosferi bilo je izrazito teško sresti spremne kršitelje zakona i potencijalne kriminalce. P. je doduše nekolicini klijenata mirno sugerirala gradnju bez dozvole, no dočekalo ju je nervozno meš-

koljenje i kurtoazno smješkanje te do suradnje nikada nije došlo. Pojavilo se i nekoliko spremnih počinitelja prekršajnih i kaznenih djela, privučenih *web* stranicom, ali oni nisu ni pod razno ispunjavali njezine uvjete. Kasnije je bolje naučila prepoznavati potencijalne kandidate.

Ipak, protivno svim očekivanjima, stvari su se odjednom zakotrljale. Započelo je s očajnim investitorom koji se godinama borio s tromom birokracijom i šutnjom administracije, nastavilo s općinom čija je nova vlast odlučila da su zakonske procedure jednostavno predugotrajne za popravljivanje nereda u prostoru koji je ostavila bivša vlast. Bilo je to sasvim bizarno i potpuno nestvarno, no cijela je premisa bila takva i valjalo se uhvatiti posla. Pregledala je svu dokumentaciju, detaljno analizirala prostor, zaključila da općina T. ispunjava sve njezine uvjete i uskoro je na radost lokalne zajednice najavljena izgradnja novog društvenog centra, potpuno nezakonito.

P. nije bila osobito uzbuđena ili ushićena, nije osjetila navalu adrenalina jer je radila nešto nedopušteno prvi put u svojoj karijeri, nije se noću okretala u krevetu razmišljajući što ako je uhvate, što ako odustanu, što ako... Ne, jednostavno je radila ono što je smatrala svojim poslom.

A posla je uskoro bilo mnogo. Kao da je netko otvorio branu te su se u njezin ured odjednom počeli slijevati projekti koji su trebali njezinu pomoć. I ona im je tu pomoć pružala. Proučila je svu dokumentaciju, analizirala koje će za prostor biti posljedice kršenja zakona, izračunala faktore rizika i pažljivo ih obrazložila klijentima. Dizajnirala je i programirala interaktivni što ako nas uhvate hodoigram. Neki su odustajali, neki nisu. Radni su joj dani u početku bili ugodno ispu-

PARASUSTAV JE BUJAO I NABUJAO I DRŽAVA JE JEDNOSTAVNO ZAKLJUČILA DA JOJ SE NAJVIŠE ISPLATI UOPĆE SE NE BAVITI OVOM PROBLEMATIKOM TE JE CJELOKUPNU BIROKRACIJU VEZANU UZ GRADNJU USMJERILA PREMA ZAJEDNICI

gradnje četverokatnice u zoni u kojoj je to prostornim planom nedozvoljeno, ali pitanja takvog tipa počela su u hrpama izlaziti iz njezina ureda i bilo je više nego očito da se nešto događa. Također, smatrala je da je njezina moralna dužnost pojasniti im u čemu indirektno sudjeluju. Većina ju je podržala. Nenamjerno i posve neaktivistički – u suprotnosti sa svojim dotadašnjim vrlo promišljenim i direktnim djelovanjem – pokrenula je lavinu. Kolege su joj se pridružili. Tiho, marljivo i ispod radara započeo je rad na popravljanju prostora koji ih je okruživao. Situacija je i dalje bila suluda i postajala je sve nadrealnija. Ali na kraju krajeva, kažu da stvarnost sami kreiramo. P. se odlučila voditi time. Sa svojim suučesnicima gradila je sustav unutar sustava, parazakon o prostornom uređenju i gradnji, njihov vlastiti kodeks. Uskoro je pozvana na razgovor u strukovnu komoru. S jedne strane stola sveopća zbunjenost i nevjerica, s druge strane blaga nezainteresiranost. Obja-

njeni, no uskoro je upita bilo sve više. Budući da se cijeli svoj radni vijek, kada god joj je bila potrebna pomoć, oslanjala na savjete i tumačenja bliskih kolega (kao i oni na njezine), odlučila je to pokušati i sada. Naravno, nije im *moralna* reći u koje joj svrhe treba analiza iz-

snili su joj da će biti primorani isključiti je i oduzeti joj ovlaštenje. Objasnila im je da to doista nikako neće utjecati na njezin rad. Povjerali su joj da se u mnogočemu slažu s njom, sugerirali da se na drukčiji način uključi u stvaranje boljeg sustava. Otkrila im je da je sasvim irrelevantno slažu li se s njom ako rezultata njihova slaganja nema i podvukla da je trenutno sasvim zadovoljna načinom na koji se uključila u stvaranje boljeg sustava. Ljubazno im je zahvalila na izdvojenom vremenu (što ju je beskonačno zabavljalo jer su oni bili ti koji su sazvali sastanak) i otišla svojim putem. Komora se našla u škripcu. Istražili su ovaj slučaj pod pritiscima članova i najavili postupanje, ali sada se nitko nije mogao natjerati povući okidač. Da, stvar je bila posve nelegalna, ali nitko zapravo nije mogao detektirati ikakvu štetu. Štoviše, analiza je pokazala da je stanje u prostoru na mikrolokacijama djelovanja *kodeksaša*, kako su ih nazivali, definitivno poboljšano. Čak su se pojavili i slučajevi provedene urbane sanacije za što nitko nije mislio da je uopće izvedivo, *ikad*. Ali što kad cijela stvar dođe do ministarstva?

Uskoro su doznali odgovor. Ništa. Nije se dogodilo ništa. Ministarstvo nije bilo briga što se nekih par kuća (definitivno se nije radilo o par kuća, ali kada je ijedno ministarstvo raspolagalo točnim podacima) izgradilo bez dozvole. Ta ionako su planirali novi Zakon o legalizaciji. Poprilično antiklimaktično. Istovremeno, zajednica projektanata koji su radili prema kodeksu i dalje je rasla. Zlatno doba konačno je postojalo u prezentu. Prostor su se gradili, sanirali, revitalizirali. S investitorima se trgovalo – u zamjenu za uštedeno vrijeme štedjeli su prostor. U jednom začudnom trenutku postojala

je sinergija interesa investitora i interesa prostora. Svjedočiti tome bilo je čuderno. Stvari nikad nisu bile bolje. Bar tako tvrde oni koji su bili tamo. S vremenom su se *kodeksaši* odlučili i formalno udružiti. P. je glatko odbila poziv da im se pridruži kao prva predsjednica Zajednice. Iako ju je veselilo postojanje istomišljenika i njihov aktivan rad na zaštiti prostora, nije ju zanimala takva vrsta organizacije. Potrošila je dvadeset i pet godina djelujući kroz te kanale – doslovce potrošila, jer su rezultati došli tek kad se odmetnula i krenula svojim putem. Nije vidjela svrhu u masi ako svatko pojedinačno donosi dobre odluke. Ako ne donosi, onda će masa ionako ići krivim putem, pa čemu sudjelovati. Bila je već stara i pomalo cinična, ali u jedno je bila sigurna – bez osobne odgovornosti pojedinca svako udruženje krenut će krivim putem. I naravno, bila je u pravu.

Zajednica se širila. Ministarstvu je netko konačno dostavio prave brojke, ali bilo je već prekasno. Parasustav je bujao i nabujao i država je jednostavno zaključila da joj se najviše isplati uopće se ne baviti ovom problematikom te je cjelokupnu birokraciju vezanu uz gradnju usmjerila prema Zajednici. Uvjeti se više nisu detaljno analizirali jer sada više nije bilo vremena. Svijest o nemogućnosti direktnog prijenosa iz mikrointervencije u širokodruštvenu inicijativu vjerojatno bi postojala da arhitektura i urbanizam nisu desetljećima bili antagonistički postavljeni na visokim obrazovnim institucijama. Ovako su se predvodnici Zajednice našli u nezavidnoj situaciji. Oformljene su komisije koje su se periodično nalazile i donosile zaključke na temelju prezentiranog obrasca. Prezentirani je obrazac bio manjkav. Izdana odobrenja

bila su sve nedosljednija i ni po čemu nisu odavala da proizlaze iz uređenog sustava vrijednosti. Apetiti su rasli. Nije se više nudilo vrijeme za prostor, već prostor za novac. Kodeks se više puta revirdirao i dorađivao i više nitko nije mogao sa sigurnošću reći koja je razlika između njega i originalnih zakona koji su potaknuli revoluciju. Zlatno doba, točnije zlatno doba prostora je završilo.

U međuvremenu, P. je i dalje mirno obavljala svoj posao. Njezini klijenti gradili su bez građevinske dozvole i bez odobrenja Komisije za gradnju. Živcirala se minimalno i spavala dobro.

***

Tog je jutro M. L. odlučio da njegovi klijenti neće više slijediti kodeks i smjernice Zajednice. ■